

ЕКОЛОГІЧНЕ І ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

УДК 349.6:342.7

Роман КІРІН

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України»,
бульвар Шевченка, 60, м. Київ, Україна, 01032
ORCID: 0000-0003-0089-4086

Сергій ГРИЦАК

кандидат юридичних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту гуманітарних
і соціальних наук, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», просп.
Д. Яворницького, 17, м. Дніпро, Україна, 49000
ORCID: 0000-0002-6302-1322

Юрій ПЕТЛЮК

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права та правоохоронної діяльності,
Хмельницький інститут ПраТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», просп. Миру,
101А, м. Хмельницький, Україна, 29015
ORCID: 0000-0003-4601-3862
DOI: 10.32782/LST/2024-1-2

Бібліографічний опис статті: Кірін, Р., Грицак, С., Петлюк, Ю. (2024). Актуальні проблеми компенсаційного механізму відшкодування мілітарних збитків довкіллю. *Law. State. Technology*, 1, 8–19, doi: 10.32782/LST/2024-1-2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ВІДШКОДУВАННЯ МІЛІТАРНИХ ЗБИТКІВ ДОВКІЛЛЮ

Метою статті є виявлення та аналіз окремих актуальних проблем компенсаційного механізму відшкодування збитків, завданих довкіллю України збройною агресією. Визначено особливості правового режиму національного Реєстру пошкодженого та знищеного майна відносно екологічної шкоди. Аргументовано, що ототожнення у законі майна та природних ресурсів не узгоджується з конституційними положеннями, а також з приписами Цивільного та Господарського кодексів України. В міжнародному Реєстрі збитків майнова та екологічна шкода та збитки класифіковані за різними категоріями (підкатегоріями) суб'єктів подання заяв та пошкоджених об'єктів. Запропоновано позицію, за якою методологічний підхід до формування об'єктного кола еколого-компенсаційних відносин, має ґрунтуватися не на ототожненні майна та природних ресурсів, тобто не на різноманітні єдності єдиного об'єкта в Реєстрі, а на єдності різноманітності в ньому різних об'єктів. Акцентовано увагу на те, що Резолюцією СМ/Res(2023)3 передбачено створення ІСМ окремим міжнародним документом, а включення в його структуру комісії з розгляду заяв та компенсаційного фонду розглядається лише як можливість. Аргументовано, що найбільш проблемним на сучасному етапі формування ІСМ уявляється створення Компенсаційного фонду, адже у експертному середовищі превалює дихотомія позицій щодо його наповнення: оптимістична – правові підстави для заморожування, конфіскації та передачі активів підсанкційних осіб, а також суверенних активів РФ на підставі рішень спеціального міжнародного трибуналу наявні; песимістична – конвенційний імунітет державних активів РФ, відсутність чи недосконалість правових механізмів конфіскації приватних активів. Проведено аналіз наукових та законодавчих позицій щодо ІСМ відшкодування мілітарних збитків довкіллю, який окрім проблем міжнародного рівня, дозволив виявити й низку важливих питань національного характеру, пов'язаних із необхідністю вдосконалення та гармонізації законодавчого врегулювання певних груп матеріальних та процесуальних відносин. Обґрунтовано можливість та доцільність, враховуючи мілітарну шкоду, заповідну довкілля України, порушення проваджень по міжнародних екологічних конвенціях.

Ключові слова: компенсаційний механізм, відшкодування, мілітарні збитки, довкілля, збройна агресія, реєстр збитків.

Roman KIRIN

Doctor of Law, Associate Professor, Leading Researcher, State Institution «V.K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine», 60, Shevchenko Boulevard, Kyiv, Ukraine, 01032

ORCID: 0000-0003-0089-4086

Sergii HRYSHCHAK

PhD in Law, associate professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Humanities and Social Sciences, Dnipro University of Technology, 17 avenue D. Yavornytskogo, Dnipro, Ukraine, 49000

ORCID: 0000-0002-6302-1322

Yuriy PETLIUK

PhD in Law, Associate Professor, Head of the Department of Law and Law Enforcement, Khmelnytsky Institute, PJSC «Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management», 101A avenue Myr, Khmelnytsky, Ukraine, 29015

ORCID: 0000-0003-4601-3862

DOI: 10.32782/LST/2024-1-2

To cite this article: Kirin, R., Hryshcak, S., Petliuk, Yu. (2024). Aktualni problemy kompensatsiinoho mekhanizmu vidshkoduvannia militarykh zbytkiv dovkilliu [Current Problems of the Compensation Mechanism reparations for military Damage to the Environment]. *Law. State. Technology*, 1, 8–19, doi: 10.32782/LST/2024-1-2

CURRENT PROBLEMS OF THE COMPENSATION MECHANISM REPARATIONS FOR MILITARY DAMAGE TO THE ENVIRONMENT

The purpose of the article is to identify and analyses certain topical issues of the compensation mechanism for compensation for damage caused to the environment of Ukraine by armed aggression. The author identifies the peculiarities of the legal regime of the national Register of Damaged and Destroyed Property in relation to environmental damage. It is argued that the identification of property and natural resources in the law is not consistent with the constitutional provisions, as well as with the provisions of the Civil and Commercial Codes of Ukraine. In the International Register of Losses, property and environmental damage and losses are classified into different categories (subcategories) of claimants and damaged objects. The author proposes that the methodological approach to the formation of the object circle of environmental and compensation relations should not be based on the identification of property and natural resources, i.e., not on the diversity of the unity of a single object in the Register, but on the unity of the diversity of various objects in it. It is emphasized that Resolution CM/Res (2023)3 provides for the establishment of the ICM as a separate international document, and the inclusion of a claims review commission and a compensation fund in its structure is considered only as a possibility. It is argued that the most problematic at the current stage of ICM formation is the establishment of the Compensation Fund, since the expert community has a dichotomy of positions regarding its content: optimistic – legal grounds for freezing, confiscation and transfer of assets of sanctioned persons, as well as sovereign assets of the Russian Federation, based on decisions of a special international tribunal are available; pessimistic – conventional immunity of the Russian Federation's state assets, absence or imperfection of legal mechanisms for confiscation of private assets. The author analyzes the scientific and legislative positions on ICM of compensation for military environmental damage, and in addition to international issues, this analysis revealed a number of important national issues related to the need to improve and harmonize the legislative regulation of certain groups of substantive and procedural relations. The author substantiates the possibility and expediency, given the military damage caused to the environment of Ukraine, of initiating proceedings under international environmental conventions.

Key words: compensation mechanism, reimbursement, war damage, environment, armed aggression, register of damages.

Постановка проблеми. Шкода, яка завдана та продовжує завдаватися навколишньому природному середовищу (далі – НПС) України збройною агресією Російської Федерації (далі – РФ), на початок 2024 р. вже перевищила (понад 2 трлн грн.) доходи Державного бюджету України, заплановані на поточний рік (1,77 трлн грн.). Тож, для нашої держави одним з надважливих

завдань є розробка та реалізація заходів, які допоможуть притягнути РФ до відповідальності за скоєння екологічних злочинів в Україні та стягнути з неї компенсацію за завдані довкіллю мілітарні збитки.

Через три місяці після повномасштабної збройної агресії президентом був підписаний указ (Про робочу групу, 2022), яким робочій

групі доручалося розробити та внести пропозиції щодо засобів та правових інструментів відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ, у тому числі репарації, конфіскації, контрибуції, а також кроків щодо їх упровадження з урахуванням міжнародно-правових механізмів, міжнародного досвіду та судової практики.

При цьому відмітимо, що на той час вже набрала чинність урядова постанова, якої був затверджений Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ (Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, 2022), у тому числі, й екологічних. Втім недосконалість останнього, яка обумовила не лише необхідність розробки нової редакції Порядку, а й внесення до нього перманентних, суттєвих змін та доповнень, залишає значний потенціал для наукових пошуків у напрямку виявлення та вирішення нагальних проблем цієї сфери. Тож, дослідження відносин компенсаційного механізму відшкодування збитків і шкоди, завданих збройною агресією НПС України є актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Міжгалузевий характер проблеми створення та реалізації складових міжнародного компенсаційного механізму зумовив надзвичайно великий інтерес до цієї теми значної кількості науковців та практиків широкого кола галузей знань. Серед останніх публікацій, привертають увагу роботи таких вітчизняних фахівців, як: І.Р. Мудра (Mudra Iryna, 2022), П.В. Отенко (Otenko P.V., 2023), К.О. Таранець (Taranets K.O., 2023), А. Швадчак (Andriy Shvadchak, 2023, 2024) та багатьох інших. Проте, в силу стрімкого розвитку національної, міжнародної та європейської нормативно-правової бази компенсаційного механізму, а також його багатогранного змісту, неможливо комплексно охопити всі його аспекти, що дає підстави для продовження розгляду даного напрямку досліджень.

Метою статті є виявлення та аналіз окремих актуальних проблем компенсаційного механізму відшкодування збитків, завданих довіллям України збройною агресією.

Виклад основного матеріалу. На законодавчому рівні відносини щодо компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів внаслідок збройної агресії РФ, стали предметом врегулювання через рік після її повномасштабної стадії (Про компенсацію за пошкодження та знищення, 2023).

Характерною особливістю цього закону, відносно екологічної шкоди, стали приписи ст. 14, якими встановлювався правовий режим Реє-

стру пошкодженого та знищеного майна (далі – РПЗМ), зокрема:

1) РПЗМ створюється для забезпечення збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації та документів про таке майно;

2) до пошкодженого та знищеного майна належать, у тому числі, пошкодження, завдані земельним ділянкам, землям, пошкодження та знищення надр, лісових, водних та інших природних ресурсів, а також біологічного різноманіття, незалежно від того, чи передбачається компенсація за пошкодження або знищення такого майна відповідно до цього закону;

3) РПЗМ є геоінформаційною системою;

4) картографічною основою РПЗМ є: 4.1) картографічна основа Державного земельного кадастру; 4.2) відомості містобудівного кадастру; 4.3) відомості кадастрів інших природних ресурсів; 4.4) інші карти (плани), що складаються у формі та масштабі відповідно до норм і правил, технічних регламентів.

При цьому, звертає на себе увагу використання таких понятійних конструкцій як: «інформація та документи про пошкоджене та знищене майно», «інформація та документи про пошкодження природних ресурсів», з яких очевидно витікає ототожнення майна та природних ресурсів.

Ще більш неоднозначним вбачається конкретизація цього поняття на підзаконному рівні, де в якості одного з об'єктів РПЗМ є інформація (відомості) та документи про об'єкти рухомого та нерухомого майна, зокрема пошкодження земель, пошкодження та знищення надр, лісових, водних та інших природних ресурсів (Деякі питання забезпечення функціонування Державного реєстру майна, 2023).

Подібна консолідація майна та природних ресурсів не узгоджується не тільки з конституційними положеннями, згідно із якими земля, надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу, а й з приписами Цивільного (ст. 190 – майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки) та Господарського (ст. 139 – майном у цьому кодексі визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються

в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів) кодексів України.

Більше того, з метою подання до Реєстру збитків, завданих агресією РФ проти України (*The Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine*, далі – RD4U), створеного Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи (Resolution CM/Res(2023)3, 2023; Про приєднання України до Розширеної часткової угоди, 2023; Щодо набрання чинності Розширеною частковою угодою, 2023), заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих починаючи з 24.02.2022 р. або пізніше на території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи її територіальні води, міжнародно-протиправними діями РФ в Україні або проти України, шкода та збитки класифіковані за категоріями.

При цьому, така класифікація, у тому числі й щодо довкілля, здійснена як за суб'єктом подання заяв, так і за об'єктом, якому завдано шкоди та збитків, а саме:

1) суб'єкт подання (категорія В) – держава Україна, включаючи: 1.1) міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади; 1.2) інші державні органи та органи місцевого самоврядування (на період воєнного стану – військові адміністрації у разі утворення); 1.3) державні, комунальні підприємства, установи та організації, що належать до сфери їх управління (перебувають в управлінні);

2) об'єкти, яким завдано шкода та збитки (підкатегорія В4) – НПС та природні ресурси: 2.1) шкода та збитки, завдані земельним ресурсам; 2.2) втрати надр; 2.3) збитки, завдані водним об'єктам; 2.4) збитки атмосферному повітрю; 2.5) збитки лісовому господарству; 2.6) збитки природно-заповідному фонду.

Отже, методологічний підхід до формування, перш за все об'єктного кола еколого-компенсаційних відносин, має ґрунтуватися не на ототожненні майна та природних ресурсів, тобто не на різноманітті єдності (інтегрованій диференціації) єдиного об'єкта в Реєстрі, а на єдності різноманіття (диференційованій інтеграції) в ньому різних об'єктів. Щодо методичного забезпечення, не менш складної процедури визначення мілітарної екологічної шкоди (Kirin, 2023 a), її термінологічних проблем (Kirin, 2023 b), а також правового забезпечення екологічної складової RD4U (Kirin, 2024), то зазначимо, що вони були предметом розгляду в попередніх публікаціях.

Ще одним важливим питанням є узгодження механізмів формування РПЗМ та RD4U. В цьому напрямі Міністерству юстиції України

доручено, по-перше, підготувати та подати до RD4U пропозиції щодо класифікації категорій шкоди та збитків з метою їх можливого врахування під час створення правил та положень, що регулюють роботу RD4U.

По-друге, необхідно опрацювати отримані від центральних та місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів пропозиції щодо документів, які є підтвердженням відповідності шкоди та збитків критеріям, передбаченим Статутом RD4U, з метою подальшої передачі схвалених пропозицій до RD4U.

Робота останнього, включаючи його цифрову платформу з усіма даними про заяви та докази, що містяться в ньому, має стати першою складовою майбутнього міжнародного компенсаційного механізму (*The International Compensation Mechanism*, далі – ICM) який буде створено окремим міжнародним інструментом у співпраці з Україною. Особливості майбутнього ICM, визначені Статутом RD4U, полягають у наступному:

1) точна форма ICM підлягає визначенню, але вона може включати комісію з розгляду заяв і компенсаційний фонд, уповноважені розглядати заяви та виносити рішення та/або виплачувати компенсацію за збитки, втрати чи шкоду, спричинені міжнародно-протиправними діями РФ в Україні або проти України;

2) RD4U через свого Виконавчого Директора та за підтримки свого Секретаріату бере участь та сприяє, в разі потреби, роботі, спрямованій на створення ICM, та вживає необхідних заходів для підготовки передачі RD4U до ICM відповідно до Статуту;

3) після створення ICM робота RD4U, за необхідності, буде передана до ICM таким чином, щоб забезпечити безперебійну роботу RD4U до його припинення, та щоб інформація про заяви та докази, що містяться в ньому, була надана в розпорядження ICM;

4) трансфер передбачає передачу цифрової платформи RD4U, включаючи всю інформацію про заяви та докази, що містяться в ньому, інші документи, включаючи архіви, майно, банківські рахунки, ІТ-обладнання тощо;

5) Рада RD4U повинна запропонувати необхідні правила та процедури з метою належного забезпечення поступового трансферу RD4U до ICM. Ці правила затверджуються Конференцією;

6) ICM має стати правонаступником RD4U після завершення такого трансферу.

Тож, структурно ICM, окрім абсорбції RD4U, має включати й такі елементи як: а) Компенсаційну комісію, яка повинна розглядати заяви

про відшкодування мілітарних збитків; б) Компенсаційний фонд, з якого будуть здійснюватися виплати; в) Механізм виконання прийнятих Компенсаційною комісією рішень.

Наразі наступним етапом формування ICM логічно розглядати розробку, узгодження та укладення міжнародної угоди про створення спеціальної Компенсаційної комісії та наділення її повноваженнями розгляду заяв, внесених до RD4U, та визначення розмірів компенсацій. Однак, слід враховувати, що Резолюцією CM/Res(2023)3 передбачено, по-перше, продовження роботи у співпраці з Україною та відповідними міжнародними організаціями та органами щодо створення окремим міжнародним документом майбутнього ICM, і, по-друге, включення в його структуру комісії з розгляду заяв та компенсаційного фонду розглядається лише як можливість. Перетворення останньої на реальність вимагатиме від України ретельної переговорної роботи.

Втім, найбільш проблемним уявляється створення Компенсаційного фонду, адже на цей процес впливає низка об'єктивних умов: 1) на державні активи РФ поширюється імунітет держави, який захищає це майно від конфіскації у судовому порядку відповідно до Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власність (UN General Assembly, United Nations Convention, 2004); 2) приватні активи осіб, щодо яких застосовано санкції, можуть бути конфісковані та передані Україні шляхом використання правових механізмів країн, де вони знаходяться, але наразі такі можливості переважним чином відсутні.

Аналіз наукових та законодавчих позицій щодо ICM відшкодування мілітарних збитків докільню, окрім зазначених вище проблем міжнародного рівня, дозволив виявити й низку важливих питань національного характеру, пов'язаних із необхідністю вдосконалення та гармонізації законодавчого врегулювання: а) управління підсанкційними активами; б) збору, фіксації, документування і збереження доказів, здійснення оцінки шкоди, збитків, втрат; в) визначення прийнятності заяв про шкоду; г) визнання та виконання рішень українських судів у справах про відшкодування екологічної шкоди та комплексну відбудову екосистеми України; д) подолання прогалів та синхронізація міжнародних механізмів компенсації, РПЗМ та RD4U.

І. Черногоренко також підкреслює необхідність адекватного фінансування для того, щоб ICM був ефективним. Автор пропонує потенційні підходи до конфіскації активів, включаючи

передачу заморожених активів до спеціального фонду або надання фінансової допомоги зі збереженням права на повернення активів після відшкодування збитків (Illia Chernohorenko, 2023).

Окремо розглянемо можливі матеріальні та процесуальні аспекти механізму компенсаційних виплат, як завершальну стадію визначення мілітарної екологічної шкоди.

У зв'язку із важливістю створення якісного та ефективного механізму компенсації шкоди, заподіяної агресією та пов'язаними з нею порушеннями міжнародного права з боку РФ по відношенню до України, ознайомлення із існуючими концепціями останнього є вкрай важливим для представників громадянського суспільства. Ґрунтовну відповідь щодо пропозицій створення механізму компенсації шкоди Україні було надано Міністерством юстиції України, основні положення якої можна звести до наступного (Новина по відповіді Мінюсту, 2023):

1. 12 грудня 2022 р. в Парижі було озвучено попереднє бачення ICM, викладена пропозиція щодо створення RD4U, а згодом – створення компенсаційного фонду та компенсаційної комісії для остаточного розгляду заяв.

2. Наразі тривають міжнародні заходи щодо укладення багатосторонньої міжнародної угоди, на підставі якої пропонується створити ICM.

3. Основним джерелом наповнення Компенсаційного фонду мають стати заморожені активи підсанкційних осіб, які прямо чи опосередковано причетні до вчинення злочину агресії проти України, воєнних злочинів, на які накладені санкції з боку ЄС, США та інших іноземних держав, а також заморожені суверенні активи РФ.

4. Невід'ємною частиною ICM є RD4U, який слугуватиме фіксацією, в документальній формі, доказів та інформації про претензії щодо збитків, втрат або пошкоджень для всіх зацікавлених осіб.

5. Екологічна шкода, завдана на території України внаслідок збройної агресії РФ проти України, є однією з категорій збитків, які охоплюватимуться мандатом ICM.

6. Визнання і виконання рішень національних судів на території іноземних держав, в тому числі, які передбачають задоволення майнових вимог стягувача, здійснюється у порядку визначеному національним законодавством відповідної іноземної держави з урахуванням приписів міжнародного права.

7. Концепцією ICM передбачається, що необхідність вирішення питань виконання вже отриманих рішень також буде розглянута при

побудові дизайну ICM та обговоренні міжнародного багатостороннього договору.

Так, Ч. Шиманські вважає, що Україні потрібна негайна фінансова допомога у зв'язку з війною та руйнуваннями, яких завдає РФ. Засоби міжнародного права надто слабкі та ще й потребують тривалого часу для забезпечення відчутної допомоги Україні. Тому держави, у яких розміщені російські активи, зокрема США, мають ретельно проаналізувати своє внутрішнє законодавство на предмет наявності альтернативних засобів забезпечення швидкої виплати РФ репарацій на користь України. В Америці існує правова дорожня карта, за якою уряд США може заморозити і, ймовірно, передати активи Центрального банку РФ (далі – ЦБ РФ) іншій організації для кінцевого розподілу на користь України. Оскільки у законодавстві існують двозначні положення, можна прийняти додаткове законодавство, щоб дати можливість США вжити таких кроків. Розподіл активів ЦБ РФ на користь України спонукав би й інші країни, які володіють замороженими російськими активами, вжити аналогічних заходів (Charles Szymanski, 2022).

Цю ж думку поділяє й А. Мойсеєнко, який зазначає, що заморожування активів ЦБ РФ США та їхніми партнерами є безпрецедентним за обсягом. Їх конфіскація та передача Україні або новоствореній Комісії з претензій буде безпрецедентною з юридичної точки зору. Ніколи раніше держави не конфісковували майно іноземної держави у відповідь на її агресивну війну проти третьої держави. Це виводить на перший план невирішені питання щодо суверенних імунітетів і контрзаходів, які в іншому випадку могли б залишатися лише академічним інтересом. Автор доходить висновку про те, що навіть «позолочений» захист активів ЦБ РФ не є настільки абсолютним, як часто думають. Політична та економічна обачність, а не юридичні обмеження, є останнім захистом від – або, залежно від точки зору, перешкодою для – їхньої конфіскації у відповідь на кричущі порушення міжнародного права. Як це спрацює у випадку з РФ або в тих випадках, які можуть виникнути в майбутньому, ще належить з'ясувати (Moiseienko Anton, 2023, 32).

Наразі у внутрішньому контексті США, серед іншого, зосередилися на тому, чи уповноважує Закон про міжнародні надзвичайні економічні повноваження (*International Emergency Economic Powers Act, IEEPA*) президента конфісковувати державні російські активи без необхідності ухвалення нового законодавства (Laurence Tribe, Jeremy Lewin, 2022; Cf. Andrew Boyle, 2022).

На думку Л. Моффетта Україна також може вимагати відшкодування екологічної шкоди, заподіяної російським вторгненням та окупацією. Згідно з міжнародним правом, держава зобов'язана використовувати всі наявні в її розпорядженні засоби для того, щоб уникнути діяльності, яка відбувається на її території або в будь-якому районі під її юрисдикцією, що завдає значної шкоди навколишньому середовищу іншої держави (Люк Моффетт, 2022). Зі світової практики автор наводить наступні приклади:

1. Підкомітет ООН із запобігання катуванням (*The Subcommittee on Prevention of Torture, SPT*) присудив понад 4,3 млрд. доларів США за позовами, які включали проекти, спрямовані на відновлення джерел підземних вод, вилучення та утилізацію боєприпасів, що не вибухнули, а також усунення шкоди, завданої морському та прибережному середовищу (*Post-conflict Environmental Restoration*, 2013);

2. Міжнародний суд ООН визнав, що екологічна шкода може як компенсуватися, так і вимагати «активних відновлювальних заходів» для відновлення довкілля (Рішення про репарації Нікарагуа на користь Республіки Коста-Ріка) (*Certain Activities Carried Out by Nicaragua*).

Загалом у світі було декілька випадків, коли держава-агресор заплатила за злочини проти довкілля. Зокрема, Ірак виплачував компенсацію Кувейту за скидання 8 млн барелів нафти у Перську затоку (Наталія Кулик, 2023).

Також були проведені дослідження стану, проблем та перспектив правового забезпечення безпеки на постконфліктних територіях у період 2014–2022 рр. до початку повномасштабної збройної агресії РФ, де розглянуто наявний досвід у сфері відновлення екологічної безпеки та життєдіяльності міст, що зазнали впливу воєнних дій (Roman S. Kirin, 2022).

На підставі проведеного аналізу А. Ріпенко вважає, що конфіскація російських державних активів Україною або третіми державами була б законним заходом (колективної) самооборони. На його думку суверенний імунітет не поширюється на активи агресора і тому не може виключати їх конфіскацію (Artem Ripenko, 2023).

Крім того, для фінансування (наповнення) Компенсаційного фонду можуть бути використані й інші джерела, як то - добровільні внески (благодійні пожертви) держав, приватних осіб, кошти від конфіскації, спеціальної конфіскації, репарації, контрибуція тощо.

Нарешті слід враховувати положення резолюції «Правові аспекти та аспект прав людини в агресії РФ проти України» (*Legal and human*

rights aspects of the Russian aggression against Ukraine, далі – Резолюція), яка була ухвалена за підсумками дебатів за терміновою процедурою Парламентською асамблеєю Ради Європи (далі – ПАРЄ).

Важливим положенням Резолюції є визнання ПАРЄ того, що дії РФ та Білорусі відповідають ознакам злочину агресії, викладеному у Статуті Міжнародного кримінального суду (*The International Criminal Court, ICC, далі – МКС*) та розумінню цього злочину у звичайному міжнародному праві. Резолюція містить чіткий посил про необхідність притягнення до відповідальності за вчинене в Україні політичних та військових лідерів РФ та Білорусі. На держави також покладається обов'язок із забезпечення конкретною експертною та технічною підтримкою Ради Європи процесу створення трибуналу в тісній координації з іншими зацікавленими міжнародними організаціями та державами (Damien Cottier, 2023).

За Резолюцією даний трибунал має характеризуватись такими положеннями (*Legal and human rights aspects, 2023*):

1. Його юрисдикція обмежуватиметься злочином агресії, вчиненим проти України, і поширюватиметься *ratione temporis* (часова юрисдикція) на агресію, розпочату РФ в лютому 2014 р.

2. Його статут має містити визначення злочину агресії відповідно до Статуту МКС та міжнародного звичаєвого права.

3. Його статут чітко зазначатиме, що особистий імунітет не буде застосовуватися до посадових осіб держави, відповідно до практики інших міжнародних кримінальних трибуналів, і що функціональний імунітет у будь-якому випадку не буде застосований до злочину агресії.

4. Його статут міститиме перелік прав обвинувачених на справедливий судовий розгляд, посилення на принципи законності та *non bis in idem* (не двічі за одне) відповідно до міжнародного права прав людини та Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (*The European Convention on Human Rights*), практики Європейського суду з прав людини (*The European Court of Human Rights*).

5. Його роль доповнюватиме юрисдикцію МКС і жодним чином не обмежуватиме та не впливатиме на здійснення останнім юрисдикції щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності та можливого геноциду, скоєного в контексті триваючої агресії.

6. Його місцеперебування має бути встановлено в Гаазі з метою забезпечення взаємодоповнюваності та співпраці з МКС та іншими міжнародними судами та установами.

7. Держави та міжнародні організації, які підтримують спеціальний трибунал, повинні надати йому достатні людські та фінансові ресурси, забезпечивши його повну незалежність та ефективне оперативне функціонування, беручи до уваги той факт, що він, безперечно, не зможе відразу працювати на повну потужність.

Паралельно зі створенням спеціального трибуналу ПАРЄ закликає держави-члени та держави-спостерігачі, які ще не ратифікували Статут МКС або поправки до нього, зробити це якнайшвидше.

Станом на 16 листопада 2023 р. варіант створення так званого інтернаціоналізованого трибуналу щодо злочину агресії РФ проти України, а також модель трибуналу на підставі резолюції Генасамблеї ООН, підтримали 39 країн, але дискусії щодо його формату продовжуються. Наразі Президент України доручив розробити проєкт резолюції Генеральної асамблеї ООН щодо необхідності створення спеціального міжнародного трибуналу, який був би скоординований із позицією партнерів України, а у Міжнародному суді ООН (*The International Court of Justice*) в Гаазі почався розгляд по суті позову «Україна проти Росії».

Крім того, враховуючи мілітарну шкоду, заподіяну довіллю України, ймовірними можуть бути провадження також і по екологічних конвенціях – Стокгольмській конвенції про стійкі органічні забруднювачі (*The Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants*), Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (*Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes*), Конвенції про охорону біологічного різноманіття (*Convention on Biological Diversity*). Така позиція обґрунтована тим, що і Україна і РФ є сторонами зазначених конвенцій. До того ж, в них визнана конвенційна юрисдикція Міжнародного суду ООН.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз окремих проблем компенсаційного механізму відшкодування збитків і шкоди, завданих збройною агресією довіллю України, дозволив дійти наступних узагальнень.

Визначено особливості правового режиму національного Реєстру пошкодженого та знищеного майна відносно екологічної шкоди: – Реєстр є геоінформаційною системою; – Реєстр створено для забезпечення збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації та документів про таке майно; – до об'єктів Реєстру належить інформація (відомості) та документи про пошкодження, завдані

земельним ділянкам, землям, пошкодження та знищення надр, лісових, водних та інших природних ресурсів, а також біологічного різноманіття; – картографічною основою Реєстру є: а) картографічна основа Державного земельного кадастру; б) відомості містобудівного кадастру; в) відомості кадастрів інших природних ресурсів; г) інші карти (плани), що складаються у формі та масштабі відповідно до норм і правил, технічних регламентів.

Аргументовано, що використання таких понятійних конструкцій як: «інформація та документи про пошкожене та знищене майно», «інформація та документи про пошкодження природних ресурсів», свідчить про ототожнення у законі майна та природних ресурсів. Проте, подібна консолідація майна та природних ресурсів не узгоджується не тільки з конституційними положеннями, а й з приписами Цивільного та Господарського кодексів України. Більше того, у Міжнародному Реєстрі збитків, завданих агресією РФ проти України майнова та екологічна шкода та збитки класифіковані за різними категоріями (підкатегоріями) суб'єктів подання заяв та пошкоджених об'єктів.

Запропоновано позицію, за якою методологічний підхід до формування, перш за все об'єктного кола еколого-компенсаційних відносин, має ґрунтуватися не на ототожненні майна та природних ресурсів, тобто не на різноманітті єдності (інтегрованій диференціації) єдиного об'єкта в Реєстрі, а на єдності різноманіття (диференційованій інтеграції) в ньому різних об'єктів.

Розглянуто структуру ІСМ, яка, на основі багатосторонньої міжнародної угоди, має включати RD4U, компенсаційний фонд, компенсаційну комісію, а також механізм виконання прийнятих рішень. Встановлено, що екологічна шкода, завдана на території України внаслідок збройної агресії РФ, є однією з категорій збитків, які охоплюється мандатом компенсаційного механізму.

Визначено, що наступним етапом формування ІСМ розглядається розробка, узгодження та укладення міжнародної угоди про створення спеціальної Компенсаційної комісії та наділення її повноваженнями розгляду заяв, внесених до RD4U, та визначення розмірів компенсацій. При

цьому слід враховувати, що Резолюцією СМ/Res(2023)3 передбачено створення ІСМ також окремим міжнародним документом, а включення в його структуру комісії з розгляду заяв та компенсаційного фонду розглядається лише як можливість.

Аргументовано, що найбільш проблемним на сучасному етапі формування ІСМ уявляється створення Компенсаційного фонду, адже у експертному середовищі превалює дихотомія думок щодо його наповнення. Оптимістична позиція полягає у твердженні про достатність правових підстав для заморожування, конфіскації та передачі Україні або новоствореній Компенсаційній комісії активів підсанкційних осіб, а також суверенних активів РФ на підставі рішень спеціального міжнародного трибуналу. Прихильники протилежної думки вважають, що на цей процес впливає низка об'єктивних умов, як то: – імунітет державних активів РФ; – стримування конфіскації приватних активів осіб, внаслідок відсутності чи недосконалості відповідних правових механізмів.

Проведено аналіз наукових та законодавчих позицій щодо ІСМ відшкодування мілітарних збитків довкілля, який окрім проблем міжнародного рівня, дозволив виявити й низку важливих питань національного характеру, пов'язаних із необхідністю вдосконалення та гармонізації законодавчого врегулювання: а) управління підсанкційними активами; б) збору, фіксації, документування і збереження доказів, здійснення оцінки шкоди, збитків, втрат; в) визначення прийнятності заяв про шкоду; г) визнання та виконання рішень українських судів у справах про відшкодування екологічної шкоди та комплексну відбудову екосистеми України; д) подолання прогалів та синхронізація міжнародних механізмів компенсації, РПЗМ та RD4U.

Обґрунтовано можливість та доцільність, враховуючи мілітарну шкоду, заподіяну довкіллям України, порушення проваджень по міжнародних екологічних конвенціях про: – стійкі органічні забруднювачі; – охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер; – охорону біологічного різноманіття. В цих конвенціях визнана юрисдикція Міжнародного суду ООН, а Україна і РФ є сторонами зазначених конвенцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про робочу групу з розробки та впровадження міжнародно-правових механізмів відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Указ Президента України від 18 травня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2022#Text>
2. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 (в редакції

постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 р. № 951). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>

3. Mudra Iryna. Approaches to the Creation of special institutional Mechanisms for Compensation of Damage Caused by international armed Conflicts. *International private Law and legal Problems of European Integration*. 2022. 150–156. DOI <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2022.21.17>

4. Otenko P.V. International legal aspect of enforcement of court decisions on compensation for damages caused by the full-scale armed aggression of the russian federation against Ukraine. *Law and Society*. 5, 2023. 249–255. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.37>

5. Taranets K.O. Application of international standards and methods of determining the amount of property damage in civil claims in criminal proceedings regarding persons who have been suffered from armed aggression against Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 79, p. 2, 2023. 363–368. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.56>

6. Andriy Shvadchak. International Register of Damage: one Step Closer to Reparations. June 27, 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/en/blogs/international-register-of-damage-one-step-closer-to-reparations/>

7. Andriy Shvadchak. Transfer of confiscated (pro-)Russian Assets for Management: intermediate Results and Procedure Shortcoming. January 8, 2024 <https://ti-ukraine.org/en/news/transfer-of-confiscated-pro-russian-assets-for-management-intermediate-results-and-procedure-shortcomings/>

8. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23 лютого 2023 р. № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>

9. Деякі питання забезпечення функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2023 р. № 624. *Офіційний вісник України* від 13.07.2023. № 61, ст. 3437.

10. Resolution CM/Res 3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine (Adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2023 at the 1466th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/0900001680ab2595>

11. Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 8 листопада 2023 р. № 3432-IX. *Офіційний вісник України* від 03.01.2024. № 2, ст. 8.

12. Щодо набрання чинності Розширеною частковою угодою про Реєстр збитків : лист Міністерства закордонних справ України від 21.12.2023 р. № 72/14-612-154766. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4766321-23#Text>

13. Kirin R.S., Botvinov R.G., Reviakina T.O. Methodological and legal Problems of Determining of military environmental Damage. *Juris Europensis Scientia*. 5, 2023. 43–50. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.9>

14. Kirin R.S., Botvinov R.G., Reviakina T.O. Problems of the Legal Mechanism for Determining Environmental Damage and Losses Caused by Russian Armed Aggression. *Expert: Paradigm of Legal Sciences and Public Administration*. 4(28), 2023. 34–41. DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4\(28\)-34-41](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4(28)-34-41)

15. Кірін Р.С., Грищак С.В., Ревякіна Т.О. Правове забезпечення міжнародного реєстру збитків: екологічна складова. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2024. С. 280–285. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/62>

16. UN General Assembly, United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, 2 December 2004, A/RES/59/38, URL: <https://www.refworld.org/docid/4280737b4.html>

17. Illia Chernohorenko. Seizing Russian Assets to Compensate for Human Rights Violations in Ukraine: Navigating the Legal Labyrinth. *European Papers*. Vol. 8 (3). 2023. 1067–1075. DOI <https://doi.org/10.15166/2499-8249/702>

18. Новина по відповіді Мінюсту стосовно Концепції відшкодування шкоди. (27.02.2023). URL: <http://epl.org.ua/announces/novyna-po-vidpovidi-minyustu-stosovno-kontseptsiyi-vidshkoduvannya-shkody/>

19. Charles Szymanski. American legal approaches to ensuring that Russia pays reparations to Ukraine: feasibility and reality. 2022. URL: <https://dc.org.ua/en/news/amerikanski-pravovi-pidhodi-do-zabezpecennaviplat-rosieiu-reparacij-na-korist-ukraini-jmovirnist-ta-realnist>

20. Anton Moiseienko. Sovereign Immunities, Sanctions, and Confiscation: The Case of Central Bank Assets (draft) (Apr. 17, 2023), URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4420459 DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4420459>

21. Laurence Tribe, Jeremy Lewin, \$100 Billion. Russia's Treasure in the U.S. Should Be Turned Against Putin, *N.Y. Times* (15.04.2022). URL: <https://www.nytimes.com/2022/04/15/opinion/russia-war-currency-reserves.html>.
22. Cf. Andrew Boyle, Why Proposals for U.S. to Liquidate and Use Russian Central Bank Assets Are Legally Unavailable, *Just Security* (18.04.2022). URL: <https://www.justsecurity.org/81165/why-proposals-for-u-s-to-liquidate-and-use-russian-central-bank-assets-are-legally-unavailable/>
23. Люк Моффетт. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні. *Queen's University Belfast*. 2022. URL: <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/.pdf>
24. Post-conflict Environmental Restoration: the UNCC Follow-UP Programme for Environmental Awards. United Nations Compensation Commission. 2012–2013. URL: https://uncc.ch/sites/default/files/attachments/Publication_Final%20-%201523671_E_Web.pdf
25. Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua). URL: <https://www.icj-cij.org/case/150>
26. Наталія Кулик. РФ завдала довіллію збитків на 2 трлн грн: чи є шанс покарати за екоцид й отримати компенсацію (15.04.2023). URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230415-rf-zavdala-dovkillyu-zbytkiv-na-2-trln-grn-chy-ye-shans-pokaraty-za-ekocyzd-j-otrymaty-kompensacziyu/>
27. Roman S. Kirin. Safety law in post-conflict territories: current state, problems, sustainability: monograph. *NAS of Ukraine. State Organization V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine. Kyiv, Dnipro: Zhurfond*, 2022. 408 p. DOI: https://doi.org/10.35668/iepd_kirin_postconflictmono_2022
28. Artem Ripenko, Should Third States Follow Ukraine's Lead and Confiscate Russian State Assets?, *Völkerrechtsblog*, (19.06.2023). URL: <https://voelkerrechtsblog.org/should-third-states-follow-ukraines-lead-and-confiscate-russian-state-assets/>
29. Damien Cottier. Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31576>
30. Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Parliamentary Assembly. Resolution 2482 2023. URL: <https://pace.coe.int/en/files/31620/html>

REFERENCES:

1. Pro robochu grupu z rozrobki ta vprovadzhennya mizhnarodno-pravovih mehanizmiv vidshkoduvannya shkodi, zavdanoyi Ukrayini vnaslidok zbroynoyi agresiyi Rosiyskoyi Federatsiyi [On the Working Group on the Development and Implementation of International Legal Mechanisms for Compensation for Damage Caused to Ukraine as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation]: Ukaz Prezidenta Ukrayini vid 18 travnya 2022 r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346/2022#Text> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennya Poryadku viznachennya shkodi ta zbitkiv, zavdanih Ukrayini vnaslidok zbroynoyi agresiyi Rosiyskoyi Federatsiyi [On Approval of the Procedure for Determining Damage and Losses Caused to Ukraine as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 20 bereznia 2022 r. № 326 (v redaktsiyi postanovi Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 22 lipnya 2022 r. № 951). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-p#Text> [in Ukrainian].
3. Mudra, Iryna (2022). Approaches to the Creation of special institutional Mechanisms for Compensation of Damage Caused by international armed Conflicts. *International private Law and legal Problems of European Integration*. 150–156. DOI <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2022.21.17> [in Ukrainian].
4. Otenko, P. V. (2023). International legal aspect of enforcement of court decisions on compensation for damages caused by the full-scale armed aggression of the russian federation against Ukraine. *Law and Society*. 5, 249–255. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.37> [in Ukrainian].
5. Taranets, K. O. (2023). Application of international standards and methods of determining the amount of property damage in civil claims in criminal proceedings regarding persons who have been suffered from armed aggression against Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 79, r. 2, 363–368. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.56> [in Ukrainian].
6. Shvadchak, Andriy. International Register of Damage: one Step Closer to Reparations. June 27, 2023. Retrieved from <https://ti-ukraine.org/en/blogs/international-register-of-damage-one-step-closer-to-reparations/>
7. Shvadchak, Andriy. Transfer of confiscated (pro-)Russian Assets for Management: intermediate Results and Procedure Shortcoming. January 8, 2024. Retrieved from <https://ti-ukraine.org/en/news/transfer-of-confiscated-pro-russian-assets-for-management-intermediate-results-and-procedure-shortcomings/>
8. Pro kompensatsiyu za poshkodzhennya ta znischennya okremih kategoriy ob'ektiv neruhomogo mayna vnaslidok boyovih diy, teroristichnih aktiv, diversiy, sprichinenih zbroynoyu agresieyu Rosiyskoyi Federatsiyi proti

Ukrayini, ta Derzhavniy reestr mayna, poshkodzhenogo ta znischenogo vnaslidok boyovih diy, teroristichnih aktiv, diversiy, sprichinenih zbroynoyu agresieyu Rosiyskoyi Federatsiyi proti Ukrayini [On Compensation for Damage to and Destruction of Certain Categories of Real Property as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, and Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine and the State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, and Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine] : Zakon Ukrayini vid 23 lyutogo 2023 r. № 2923-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> [in Ukrainian].

9. Deyaki pitannya zabezpechennya funktsionuvannya Derzhavnogo reestru mayna, poshkodzhenogo ta znischenogo vnaslidok boyovih diy, teroristichnih aktiv, diversiy, sprichinenih zbroynoyu agresieyu Rosiyskoyi Federatsiyi proti Ukrayini [Some Issues of Ensuring the Functioning of the State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, and Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 13 chervnya 2023 r. № 624. *Ofitsiyinyi visnik Ukrayini* vid 13.07.2023. № 61, st. 3437. [in Ukrainian].

10. Resolution CM/Res(2023)3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine (Adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2023 at the 1466th meeting of the Ministers' Deputies). Retrieved from <https://rm.coe.int/0900001680ab2595>

11. Pro priednannya Ukrayini do Rozshirenoyi chastkovoyi ugodi pro Reestr zbitkiv, zavdanih agresieyu Rosiyskoyi Federatsiyi proti Ukrayini [On Ukraine's accession to the Extended Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine] : Zakon Ukrayini vid 8 listopada 2023 r. № 3432-IX. *Ofitsiyinyi visnik Ukrayini* vid 03.01.2024. № 2, st. 8. [in Ukrainian].

12. Schodo nabrannya chinnosty Rozshirenoyi chastkovoyi ugodoyu pro Reestr zbitkiv [Concerning the Entry into Force of the Extended Partial Agreement on the Loss Register]: list Mynshterstva zakordonnih sprav Ukraini vvd 21.12.2023 r. № 72/14-612-154766. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v4766321-23#Text> [in Ukrainian].

13. Kirin, R. S., Botvinov, R. G. & Reviakina, T. O. (2023). Methodological and legal Problems of Determining of military environmental Damage. *Juris Europensis Scientia*. 5, 43–50. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.9> [in Ukrainian].

14. Kirin, R. S., Botvinov, R. G. & Reviakina, T. O. (2023). Problems of the Legal Mechanism for Determining Environmental Damage and Losses Caused by Russian Armed Aggression. *Expert: Paradigm of Legal Sciences and Public Administration*. 4(28), 34–41. DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4\(28\)-34-41](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2023-4(28)-34-41)

15. Kirin, R. S., Hryshchak, S. V. & Reviakina, T. O. (2024). Legal Support of the Interatioal Register of Damages: the Enviromental Component. *Juridical scientific and electronic journal*. № 1. C. 280–285. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/62> [in Ukrainian].

16. UN General Assembly, United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, 2 December 2004, A/RES/59/38, Retrieved from <https://www.refworld.org/docid/4280737b4.html>

17. Chernohorenko, Illia (2023). Seizing Russian Assets to Compensate for Human Rights Violations in Ukraine: Navigating the Legal Labyrinth. *European Papers*. Vol. 8 (3).1067–1075. DOI <https://doi.org/10.15166/2499-8249/702>

18. Novina po vudpovidi Minyustu stosovno Kontseptsiyi vidshkoduvannya shkodi [News on the Ministry of Justice's response to the Concept of Compensation for Damage]. (27.02.2023). Retrieved from <http://epl.org.ua/announces/novyna-po-vidpovidi-minyustu-stosovno-kontseptsiyi-vidshkoduvannya-shkody/> [in Ukrainian].

19. Szymanski, Charles (2022). American legal approaches to ensuring that Russia pays reparations to Ukraine: feasibility and reality. Retrieved from <https://dc.org.ua/en/news/amerikanski-pravovi-pidhodi-do-zabezpechenna-viplat-rosieiu-reparacij-na-korist-ukraini-jmovirnist-ta-realnist>

20. Moiseienko, Anton (2023), Sovereign Immunities, Sanctions, and Confiscation: The Case of Central Bank Assets (draft) (Apr. 17, 2023), Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4420459 DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4420459>

21. Laurence Tribe & Jeremy Lewin, \$100 Billion. Russia's Treasure in the U.S. Should Be Turned Against Putin, *N.Y.Times* (15.04.2022). Retrieved from <https://www.nytimes.com/2022/04/15/opinion/russia-war-currency-reserves.html>.

22. Cf. Andrew Boyle, Why Proposals for U.S. to Liquidate and Use Russian Central Bank Assets Are Legally Unavailable, *Just Security* (18.04.2022). Retrieved from <https://www.justsecurity.org/81165/why-proposals-for-u-s-to-liquidate-and-use-russian-central-bank-assets-are-legally-unavailable/>

23. Lyuk Moffett. (2022) Varlanti vidshkoduvannya zbitkiv, zavdanih pld chas vlyni v UkraYini. Queen's University Belfast. Retrieved from <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/.pdf>

24. Post-conflict Environmental Restoration: the UNCC Follow-UP Programme for Environmental Awards. United Nations Compensation Commission. 2012-2013. Retrieved from https://uncc.ch/sites/default/files/attachments/Publication_Final-1523671_E_Web.pdf

25. Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Costa Rica v. Nicaragua). Retrieved from <https://www.icj-cij.org/case/150>

26. Nataliya Kulik. RF zavdala dovkillyu zbitkiv na 2 trln grn: chi e shans pokarati za ekotsid y otrirati kompensatsiyu [Russia has caused environmental damage worth UAH 2 trillion: is there a chance to punish ecocide and receive compensation?] (15.04.2023). Retrieved from <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230415-rf-zavdala-dovkillyu-zbytkiv-na-2-trln-grn-chy-ye-shans-pokaraty-za-ekoczyd-j-otrymaty-kompensacziyu/> [in Ukrainian].

27. Roman S. Kirin (2022). Safety law in post-conflict territories: current state, problems, sustainability: monograph. NAS of Ukraine. State Organization V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine. Kyiv, Dnipro: Zhurfond, 408 p. DOI: https://doi.org/10.35668/iepd_kirin_postconflictmono_2022 [in Ukrainian].

28. Artem Ripenko, Should Third States Follow Ukraine's Lead and Confiscate Russian State Assets?, Völkerrechtsblog, (19.06.2023). Retrieved from <https://voelkerrechtsblog.org/should-third-states-follow-ukraines-lead-and-confiscate-russian-state-assets/>

29. Damien Cottier (2023). Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Retrieved from <https://pace.coe.int/en/files/31576>

30. Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression against Ukraine. Parliamentary Assembly. Resolution 2482 (2023). Retrieved from <https://pace.coe.int/en/files/31620/html>